

Муниципальное бюджетное учреждение дополнительного образования
«Центр дополнительного образования им. Л.Е.Лукиной» МР «Горный улус» РС (Я)

«Согласовано»

Зам. директора по УВР

Коврова И.К.

«16» сентября 2019г.

«Утверждаю»

Директор

Колесова А.М.

«16» сентября 2019г.

Дополнительная общеобразовательная общеразвивающая
программа кружка «Хомус эйгэтэ»
Возраст обучающихся: 7-16 лет
Срок реализации программы: 3 года

Разработчик: Татарина Лукерия Ивановна
педагог дополнительного образования
высшей квалификационной категории

с. Бердигестях

«Фольклор – норуот исторической сайдыытын кэрэһитэ, атын норуоттартан уратыланар өйө-санаата, исторической опыта, өйдөбүннүгэ».

Далан

БЫҔААРЫЫ СУРУК

Обону кыра эрдэбиттэн кэрэбэ тардыы, сирин дойдуну, айылбаны, бэйэ төрөөбүт кырыһын таптыырга үөрэтии уонна уһуйуу биьиги сорукупт. Былыр былыргыттан обону иитиигэ киниэхэ төрөөбүт норуотун тыһынын инэрэргэ кыһаналлар. Оччообо ыччат норуотун таптыыр ийиигэ иитиллэр. Үйэлэр тухары олох олуурдарынан - моһуурдарынан бэрэбиэркэлэммит уунэр көлүөнэни иитэр үтүөкэннээх угэс диэн фольклорго, сахалыы ырыаба-тойукка обону уһуйуу буолар.

Норуот ырыата – бу биьиги атын омуктан уратыбыт, норуот быһыытынан инники кэскилбит. Саха ырыатын-тойугун арааһа олус элбэх уонна ханнык да омукка суох уратылаахтар: дьиэрэтии ырыалара – ол аата тойуктара, оһуокай тылын араастара уонна дэгэрэн ырыалар. Оһуокай – саха саамай баай ис хоһоонноох, кимиэхэ барытыгар аналлаах үтүө угэһэ. Аан Ийэ дойду араас эгэлгэ көстүүлэрин хоһоонугар холбуур, ырыатыгар ыпсарар, тута хоһуйар туспалаах.

Саха дьонугар «айыы кийитэ аһыныгас, кун кийитэ көмүскэс» диэн өйдөбул баар. Аһыныгас кийи өйө-санаата, сирэ-майгыта үрдүк таһымнаах. Үлэм **актуальнаһа** обобо сахалыы тыһыны инэри, ол аата кийи буолар суолга үктэннэри. Сүрүн соругум: кэрэбэ уһуйуу, оболорго ыллыыр-туойар дьобурдарын уһугуннарыы, бабаларын күөдүтүү, итиэннэ ырыаны-тойугу толоруу, хомуһу тардыы ньымаларыгар үөрэтии буолар. Ыллыыр-туойар умсулбааца ылларбыт обо кэлин бэйэтэ дьарыктанан ырыаһыт буолуон сөп.

Саха кийитигэр барытыгар айылба биэрбит кылыһаба баар, ону обо эрдэбиттэн сайыннарыахха наада. Оболору туойуу ньымаларыгар бэлэмнээн эрэ баран үөрэтиэххэ наада. Уһун тыһыннаах кийи киэнник-куондук, холкутук туойар. Ол иһин бастаан тыһыны ньымаларыгар үөрэтэбит. Саха кийитэ тулалыыр айылбаны кытта сибээстээх буолан, тыһына уһун, киэн. Онон бастаан биьиги айылбаны кытта кийи туох сыһыаннаабын, тутулуктаабын быһаарыахтаахпыт. Тойук биир кийи араас кэрэ кылыһахтаах куолаһынан айан толоруута буоларын иһин бөлөбүнэн үөрэтии табыгастаах дии саныбын. Бөлөхтөн ордук дьобурдаах уонна сыһыаннаах биирдиилээн тойуксуттары бэлэмниэххэ сөп.

Программа хайысхата: художественнай

Программа сонунна: хомуу тардыыны, ырыаны-тойугу толорууну дьүөрэлии тутан үөрэтии буолар.

Үлэм сыала:

- Ырыаны-тойугу толоруу, хомуу тарды нымаларыгар сатабылы инэри.

Соруктар:

- Кэрэбэ уууу, о5о5о сахалы тыны ицэри;
- Ырыаны-тойугу толоруу, хомуу тарды нымаларыгар уэрэти;
- Сатабыллары сайыннары.

Программа болдо5о: 3 сьл.

Программа тутула:

1 сьл - о5о дьобурун арийы. Фольклор кэруцнэрин билсиьиннэри;

2 сьл – фольклор кэруцнэрин толорорго холонуу; хомуу тардыга уэрэни

3 сьл – толорор маастарыстыбаларын урдэти, сайыннары.

Бастакы бэлэх 1 – 4 кьлаас о5олоро

Иккис бэлэх 5 – 8 кьлаас о5олоро

Дьарыктаныы ытыллар кэруцнэрин былаана:

1. Саха сиэрин-туомун кьтта билсиьиннэри;
2. Саха фольклорун кэруцнэрин кьтта билсиьи;
3. Сахалы санааны, эйдэбулу сайыннары;
4. Саха музыкальнай инструмена – хомус;
5. Саха былыргы музыкатын тэриллэрэ;
6. Саха ооньуулары;
7. Остуоруйалара;
8. Эти-хааны уугуннары;
9. Куолаы бэлэмнэьин;
10. Артикуляционной гимнастикалар;
11. Тыныы кэруцнэригэр уэрэни;
12. Кылыбах дор5ооннорунан хамсаны;
13. Норуот ырыаларын уэрэти;
14. Оьуокай;
15. Чабыр5ахтар;
16. Тойук, «Дьээ-буо»
17. Олоцхо
18. Экскурцияларга, концерттарга сылдыы;
19. Норуокка биллэр маастар толорооччулары кьтта кэрсууулэр;
20. Практической дьарыктар, айар тэрэьиннэргэ (концерттарга, фестивальларга, научнай конференцияларга) кьтты.

Фольклор кружогун учебнай-тематической былаана

1 сьл

№	Темалар	Теория	Практ.	Барыта
1.	Билсиьи		1	1
2.	ТБ ПБ беседа		1	1

3.	Норуот тылынан уус-уран айымньыта- фольклор	6	6	12
4.	Эс хобооно,таабырын	4	10	14
5.	Саха оонньоуулары	6	10	16
6.	Хомус. Хомус тардарга уэрэни			
	Билсии, СаБалаабын: - Хомус музыкатын истии	1	2	3
	- Хомус туьунан кэпсэти	1	1	2
	- Хомус араабын кэруу		1	1
	- Хомус туьунан хобоону, ырыаны истии	1	1	2
	- Саха хомуьун чаастарын били	1	1	2
	- Хомус тыабын араабын истии	1	1	2
	- Хомус тардар ньыма араабын истэн билсии.	1	1	2
	Хомуьу тутарга, сурун охсууга уэрэни: илиини эрчийи		3	3
	- хомуьу сатаан тутуу			
	- сурун охсууга уэрэни	2	8	10
	Сурун дор5ооццо уэрэни:	1	6	7
	- хомуска сурун дор5оону истии - хомуьу тиискэ сыьыары тутуу - хомуьу тиьинэн ытыра тутуу - хомуьу тутан туран уоьу сабыы-аьы - сурун дор5оону таьаары - аьаБас дор5ооннору сацарбакка эрэ таьаары	2	6	8
	- сурун дор5оону уларыты - дор5оон уларыьытын истии, утуктуу		11	11
	Тыьнарга уэрэни: - хомуьа суох уьуннук тыьны(муннунан, айаьынан, иьинэн)	4	8	12
	-биир охсууга уьуннук эьирийи - сурун охсуунан судургу ырыа мелодиятын оонньооьун.	3	7	10
7.	Саха былыргы музыкальнай инструменнара	2	6	8
8.	Айар тэрэьиннэргэ бэлэмнэни		7	7
9.	Саха сизэрэ-туома	3	7	10
	Барыта:	39ч.	105ч.	144ч.

Учебнай тематической былаан кылгас ис хобооно

1 Тема. Билсибии. Фольклор кружогун улэтин сурун ис хобоонун кытта билибиннэри.

2 Тема. ТБ, ПБ беседа. Бабаартан сэрэхтээх буолууга инструктаж.

3 Тема. Норуот тылынан уус-уран айымньыта – фольклор. Фольклор диэн тугуй? Фольклор арааа. Фольклор уратыта. Фольклор суолтата.

4 Тема. Эс хобооно. «Эс хобооно – эбугэ номо5о». Эйдэбулэ. Уратыта. Эс хобоннорун темаларынан араарыы. Таабырын эйдэбулэ. Суолтата. Темата.

5 Тема. Саха оонньуулар. Остуол оонньуулар. Хаамыска. Хабылык. Сахалар эйу сайыннарар оонньуулар. Таайбарацнар. Хамсаныылаах оонньуулар – эти-сиини эрчийиигэ суолталара.

6 Тема. Хомус – Саха музыкальной инструмена. Тутула. Биллиилээх хомус уустара. Норуокка биллибит хомусчуттар. Хомус тардарга уэрэни. Хомуу тутарга, сурун охсууга уэрэни. Сурун дор5ооццо уэрэни. Тыынарга уэрэни.

7 Тема. Саха былыргы музыкатын тэриллэрэ. Охсон оонньонор инструменнар: Дуцур. Табык. Кчпсччр. Музыкальной инструменнары оцоруу. Музыкальной мастарыскайга ыалдьыттаабын.

8 Тема. Айар тэрээбиннэргэ кыттыы.

9 Тема. Саха сиэр-туома. Саха былыргы сиэрин-туомун уэрэти. Билици кэмцэ ханнык сиэр-туом тутууларый?

Фольклор кружогун учебнай-тематической былаана

2 сыл

№	Темалар	Теория	Практ.	Барыта
1.	Билсибии		1	1
2.	ТБ ПБ беседа		1	1
3.	Хомус тардарга уэрэни Дор5оону уларытыы - араас ньыманы иьитиннэри (куэрэгэйдэти, хаастатыы, кэ5элэти) - биир охсуу бириэмэтигэр «о»-тон «и»-гэ кэуу (бастаан биирдэ, онтон ус, хас да тэгул) - тылы дьарыктаабын (куэрэгэйдэти) - тылы дьарыктаабын (хаастатыы) - бэлэи дьарыктаабын (кэ5элэти) - муннунан тыыны (мурун дор5ооннорун иьитиннэри)	2	8	10
4.	Тыыныыга дьарык: - биир охсууга иккитэ э5ирийи - биир охсууга хаста да э5ирийи - муннунан тыыны	2	4	6

	- ийинэн тыыныы			
5.	Кылгас дорбоону тааарыыга дьарык - тэттэру-таары охсон кылгас дорбоону тааарыы - хомуу тиистэн арааран уоьунан тутан оонньообун; - араас тарбабынан ойбоостон охсуу - суурук аты утуктуу	1	5 4	6 4
6.	Сатаан истиигэ дьарык: - хомуу харабы сабан истии - ханнык ньымалары туттубутун ырытыы, таайтарыы - текст ис хобоонун эйдээн истии Чочуйуу: - бары тэццэ охсуу - бары тэццэ тыыныы - бары тэццэ тыаын кыччатыы уонна кууьурдуу - бары тэццэ тэтимии уларытыы		4 5	4 5
7.	Норуот ырыалара	2	4	6
8.	Чабырбахтар	1	6	7
9.	Тойук «Дьээ-буо»	2	4	6
10	Олонхо	3	7	10
11	Угэ	1	5	6
12	Саха сирин-туомун кытта билсиийи	2	9	11
13	Айар тэрэьиннэргэ бэлэмнэнии		5	5
14	Алгыстар	2	5	7
15	Индивидуальной дьарыктар		10	10
16	Тыыныыга дьарыктар	1	7	8
17	Научнай улэьэ уьуйуу		7	7
18	Практической дьарыктар, репетициялар		8	8
19	Сценической культураба уэрэтии	1	4	5
20	Артикуляционной гимнастика	1	3	4
21	Ритмикаба уэрэтии	1	3	4
22	Экскурцияларга, музейдарга сылдыыы		3	3
	Барыта:	22ч.	122ч.	144ч.

Учебнай тематической былаан кылгас ис хобооно

1 Тема. Билсиийи. Фольклор кружогун улэтин сурун ис хобоонун кытта билиьиннэрии.

2 Тема. ТБ, ПБ беседа. Баьаартан сэрэхтээх буолууга инструктаж.

3 Тема.-6 Тема Хомус – Саха музыкальнай инструмена. Тутула. Биллиилээх хомус уустара. Норуокка биллибит хомусчуттар. Хомус тардарга уэрэнии. Хомуу тутарга, сурун охсууга уэрэнии. Сурун дор5ооццо уэрэнии. Тыынарга уэрэнии. Умсугутуу. Охсуу арааыгар ууйуу. Дор5оону уларытыы. Сатаан истэргэ дьарык. Чочуйуу.

7 Тема. Норуот ырыалара. Саха ырыатын уратыта. Суолтата. Биллиилээх ырыаыттар: Устин Нохсоров, Ырыа Тиэхээн, Д.Говоров, Екатерина Захарова.

Ырыаны тематынан наардаабын: 1) айыл5аны, тэрээбут дойдуну хобуйар ырыалар. 2) таптал, дьиэ кэргэн оло5о, 3) улэ-хамнас, олох-дьаах ырыалара.

Ырыа толоруллуутун арааа: дьиэрэтии, дэгэрэц, хабар5а, тацалай.

8 Тема. Чабыр5ахтар. Эйдэбулэ. Уратыта. Чабыр5ах арааа.

9 Тема. Тойук «Дьээ-буо» Суолтата. Норуокка биллэр тойуксуттар. Норуот ырыаыттара. С.А. Зверев айар улэтэ.

10 Тема. Олоцхо. Эйдэбулэ. Олоцхо тутула. Олоцхо уобарастара. Олоцхо уратыта. Суолтата. Биллэр олоцхолор. Аатырбыт олоцхоуттар. Горнай улууьун олоцхоуттара.

11 Тема. Угэ. Эйдэбулэ. Уратыта. Ис хобооно.

12 Тема. Саха сирин-туомун кытта билсиьи. Эбугэ угэстэрэ. Суолтата. Бйдарынан ытыллар сир-туом.

13 Тема. Айар тэрээиннэргэ бэлэмнэнии.

14 Тема. Алгыстар. Алгыс - киьиэхэ утуэну ба5арыы. Алгыс – ууннэрэр, сайыннарар, иитэр куус. Анала. Айыы тыла. Суру кэтэ5уу.

15 Тема. Индивидуальнай дьарыктар. Тус бэйэ сатабылын сайыннарыы.

16 Тема. Тыыныыга дьарыктар. Сэпкэ тыыныы суолтата. Тыыныы араастара. Доруобай буолуу тускуллара.

17 Тема. Научнай улэ5э ууйуу. Научнай улэлэр кэруцнэрэ. Литератураны кытта улэ. Ирдэбиллэр.

18 Тема. Практической дьарыктар, репетициялар. Барбыты хатылаабын.

19 Тема. Сценической культура5а уэрэтии. Сценической культура тэрүттэрэ. Сцена5а тутта-хапта сылдыы ирдэбиллэрэ, быраабылалара. Технической средствонны сатаан сэпкэ туьаныы.

20 Тема. Артикуляционной гимнастика. Суолтата. Араастара. Сирэй-харах, тыл, уос эрчийиилэрэ. Тылы чуолкайдык этиигэ уэрэнэр эрчиллиилэр.

21 Тема. Ритмика5а уэрэтии. Ритм суолтата. Хамсаныы арааа. Музыканын сэпкэ хамсаныыга уэрэнии.

22 Тема. Айар тэрээиннэргэ кыттыы. Оскуола, кылаас, улуус, республика иьинэн ытыллар культурнай тэрээиннэргэ кыттыы. Бэйэ талаанын сайыннарыы.

Экскурцияларга, музейдарга сылдыы. Бэйэ культуратын урдэтии.

Фольклор кружогун учебнай-тематической былаана

3 сыл

№	Темалар	теория	практ.	Барыта
---	---------	--------	--------	--------

1.	Билсиьии		1	1
2.	ТБ ПБ беседа		1	1
3.	Сахалыы сизэр-туом	3	8	11
4.	Саха иьитэ	4	4	8
5.	Сахалар астара	2	8	10
6.	Тыыныыга дьарыктар	2	8	10
7.	Саха оьуора-мандара	3	3	6
8.	Хомуьу тардыы уустук ньымаларыгар уэрэтии. Уьуйуу: - охсуу арааьыгар уьуйуу - сурун охсуу(кэрдэруу, уэрэтии) - тэттэру охсуу (кэрдэруу, уэрэтии) - тэттэру-аары охсуу (кэрдэруу, уэрэтии) - хас да буолан бииргэ охсуу(ырыаны туьаныы - тэтимии уларытыы (музыкаба дьуэрэлээьин - тарбаьы дьарыктааьын (ат туйаьын тыаьын уэрэтии) - бэгэччэги эрэ тутан охсуу - охсуу арааьын туьанан ырыаны оонньообун.	2	12	14
9.	Этнопедагогика угэстэрэ	5	5	10
10.	Индивидуальной дьарыктар		14	14
11.	Айар тэрээьиннэргэ кыттыы		8	8
12.	Научнай улэьэ уьуйуу	4	5	9
13.	Сахалыы ырыа-тойук	5	15	20
14.	Практической дьарыктар,репетициялар		11	11
15.	Сценической культураба уэрэнии	1	5	6
16.	Экскурцияба, музейдарга,концерттарга сылдьыы		5	5
	Барыта:	31ч.	113ч.	144ч.

Учебнай тематической былаан кылгас ис хобьооно

1 Тема. Билсиьии. Фольклор кружогун улэтин сурун ис хобьоонун кытта билиьиннэрии.

2 Тема. ТБ, ПБ беседа. Баьаартан сэрэхтээх буолууга инструктаж.

3 Тема Саха сизэрин-туомун кытта билсиьии. Эбугэ угэстэрэ. Суолтата. Ыьдарынан ыьтыллар сизэр-туом. Саха иьитин арааьа.Туос иьит тойуга. Дьиэьэ туттуллар иьиттэр, ыьых иьитэ.

5 Тема. Саха аьын арааьа. Эбугэ аьа. Ас суолтата.Доруобай ас. Астыыр ньыма. Сервировка.

4 Тема. Остуол оонньуулар. Хаамыска. Хабылык. Сахалар эйу сайыннарар оонньуулар. Таайбарацнар.Хамсаныылаах оонньуулар –эти-сиини эрчийиигэ суолталара.

6 Тема. Тыыныыга дьарыктар. Эрээнэн тыыныы. Туэбунэн тыыныы. Стрельникова методиката. А.Федоров методиката.

7 Тема Саха оуора-мандара. Оуор арааыа. Суолтата. Тацаска, маска, иыиккэ-хомуоска, дьиэ малыгар туттуллар оуордар араастара.

8 Тема. Хомуу тардыы уустук ньымаларыгар уэрэтии. Охсуу араас ньымалара. Дорбoону уларытыы. Сатаан истэ уэрэнии. Музыкальнай инструменнары кытта добуууоллааыын. Импровизация.

9 Тема. Этнопедагогика угэстэрэ. Норуот педагогикатын уратылар.Бал олох тэрдэ. Бэйэни бэйэ ииттиниитэ.

10 Тема. Индивидуальнай дьарыктар.

11 Тема. Айар тэрээбиннэргэ кыттыы. Кылаас, оскуола, нэилиэк, улуус, республика ибинэн ыытыллар айар тэрээбиннэргэ кыттыы.

12 Тема. Научнай улэбэ уууйуу. Научнай улэ кэруцнэрэ. Научнай аабыыларга кыттыы.

13 Тема. Сахалыы ырыа-тойук. Сахалыы ырыалары уэрэтии. Ырыаны тематынан наардааыын: 1) айылбаны, тэрээбут дойдуну хоууйар ырыалар.2) таптал, дьиэ кэргэн олобо,3) улэ-хамнас, олох-дьаах ырыалара.

Ырыа толоруллуутун арааыа: дьиэрэтии, дэгэрэц, хабарба, тацалай.

14 Тема. Практической дьарыктар, репетициялар.

15 Тема. Сценической культураба уэрэнии. Сценической культура тэруттэрэ. Сценаба тутта-хапта сылдыы ирдэбиллэрэ, быраабылалара. Технической средствоны сатаан сэпкэ туяаныы.

16 Тема. Экскурцияларга, музейдарга, концерттарга сылдыы.

Уэрэтии ньымалара:

Практической дьарыктар: биирдиилээн, бэлэбунэн улэ

Методикалар: А.Стрельникова тыыныыга методикатын, А. С.Федоров, Г.Г.Федорова тойугу уэрэтииэ методикаларын, С.С.Шишигин хомуска уэрэтии методикаларын туяаныы.

Улэ тумугэ:

- Кэрэбэ уууйуу: курууока дьарыктанан хомуу тардарга, сахалыы ыллыыр-туойар ньымаларга уэрэнэллэр.
- Фольклорнай бэлэбу тэрийии.
- Айар тэрээбиннэргэ кыттыы. Сыл устата кылааска, оскуолаба, улууска,
- республикаба ыытыллар айар тэрээбиннэргэ кытталлар.

Тэрэппуту кытта улэ:

- Кружок иитиллээччилэрин социальной паспордарын оцоруу.
- Айар тэрээбиннэргэ тэрэппут кыттыыта.
- Кэстуум тигиитигэр, хомус атыылааыытыгар тэрэппуту кытта бииргэ улэлэыйи.

МЕТОДИЧЕСКАЙ ХААЧЧЫЛЛЫЫ

- Хомуска о5ону уэрэтиигэ авторскай пособие «Хомус эйгэтэ»
- Олоцхону билибиннэриигэ авторскай пособие «С.Г.Алексеев-Уустарабыс айар аартыга» 2012с.
- «ОлоцхоБут Николай Михайлович Тарасов «ДуулаБа Баатыр» олоцхотун оонньуу ньыматынан тириэрдий» электроннай пособие.2012с.
- Саха суруйааччылара, поэттара.2016с. интеллектуальной оонньуу, авторскай пособие
- «Обучение правильному дыханию в фольклорном кружке» авторское электронное пособие 2011с.
- «С.А.Зверев-Кыыл Уола» пособие
- «Сиэр-туом темаларыгар дьарык чаастара», игры, викторины
- Семен, Софрон Петрович Даниловтар олохторун, айар улэлэрин билиигэ интеллектуальной оонньуу.
- Оьуокайы уэрэтиигэ дидактическай материал.

ТЕХНИЧЕСКАЙ ХААЧЧЫЛЛЫЫ

№	Наименование	Цена	сумма
1.	Компьютер Lenovo 1шт.	18000рб	18000рб
2.	Системный блок 1шт.	34.713рб	34.713рб
3.	Хомустар (варганы) 8 шт.	3500рб	28000рб
4.	Электроннай пособиелар 18 шт	300рб	5400рб
5.	Барабан 2 шт.	7000рб	14000рб
6.	ДьаБа 2 шт.	6000рб	12000рб
7.	Бумага А 4 2шт.	300рб	600рб
8.	Принтер	4200рб	4200рб
9	Монитор	6120рб	6120рб
	Итого сумма		123.033рб

САЛАЙААЧЧЫ ТУТТАР ЛИТЕРАТУРАТА:

1. Кэмчс дьурууун Н.И.Сафонов - Дьырылы, Бичик Дьокуускай 2001с.
2. Дьурулас дьобус хомуум. Дьчрчскээнэ Таатта 1999с.
3. Кылыях чэскээбинэ А.С.Федоров Дьокуускай 1991с.
4. Федорова Г.Г. Тойукка о5ону уэрэтии методиката Дьокуускай
5. О5ону тэрчт культураны тилиннэриинэн уонна салгыы сайыннарынан ууйан иитии-сайыннарыы Эркээйтэ. Дьокуускай 1994с.
6. Хомуунум хомулуннабына, кэлээним кэллэбинэ..Н.К.Шамаев-Чопчухаан 1994с.
7. Г.С.Угаров Саха саца сыла Бичик Дьокуускай 2005с.
8. Е.П.Попова Сахалыы ребустар Бичик Дьокуускай 2004с.
9. М.Е.Степанова Абылацнаах таайбарацнар Бичик Дьокуускай 2006с.

10. Л.И. Федорова Этнопедагогические традиции нравственного воспитания. ИПКРО Якутск 1997г.
11. К.Д. Уткин Голосом живой природы Якутск 1993г.
12. А.С. Федоров Салама ыйааына Бичик Дьокуускай 2005с.
13. А.С. Федоров Сайылыкка кэьчч Бичик Дьокуускай 2005с.
14. А.П. Оконешникова Норуот уйул5ата-иитэр улэ тирэ5э Дьокуускай 1996с.
15. Дьизэ кэргэццэ о5ону иитии Дьокуускай 2000с.
16. К.С. Чиряев Олох педагогиката Дьокуускай 1993с.
17. Г.Г. Федорова О5ону туойарга уэрэтии Дьокуускай 1993с.
18. Олоцхо тыла-эьэ Бичик Дьокуускай 1999с.
19. Сахалар былыргы тыллара, тылдыыт Бэрдьигэстээх 2005с.
20. К.Д. Уткин Туьулгэ алгыстара Дьокуускай 1990с.
21. А.И. Донской, Д.В. Сыромятников Хабылык Хаамыска Дьокуускай 2005с.
22. И.Н. Левин Кылыы Боотур Бичик Дьокуускай 2002с.
23. В.Е. Васильев Саха тэрчт итэ5элэ былыргы сэьэннэргэ Бичик Дьокуускай 2006с.
24. М.А. Попова Саха тэрут культурата Дьокуускай 1994с.
25. М.З. Сивцева Оьуокай – саха уцкуутэ Дьокуускай 1993с.
26. К.С. Чиряев Ф.А. Васильев Норуот педагогикатынан дьарыктанар хайысхалар Ороьу 1997с.
27. Саха эьун хобьонноро Бичик Дьокуускай 2005с.
28. Саха таабырыннара Бичик Дьокуускай 2002с.
29. Психологические методы диагностики свойств индивидуальности ИПКРО Якутск 2005г.
30. Г.А. Кирова Альптаах аргыьым Бичик Дьокуускай 2000с.
31. Утуэ аргыс Бичик Дьокуускай 2003с.
32. Багдарыын Сулбэ Ыал ийэтинэн Бичик Дьокуускай 1994с.
33. Саха таабырыннара, эс хобьонноро, чабыр5ахтара Бичик Дьокуускай 2006с.
34. Е.П. Гуляева Саха туобун тойуга Сайдам Дьокуускай 2007с.
35. С.С. Шишигин Хомус тардыыта Покровской 1994с.
36. Аламай куццэ айхал. Алгыстар Бичик 2008с.

О5о туттар литературата:

1. Н.И. Сафонов-Дьырылы Кэмчс дьуруьун Бичик Дьокуускай 2001с.
2. А.С. Федоров Кылыбах уэскэьинэ Дьокуускай 1991с.
3. Г.Г. Федорова О5ону туойарга уэрэтии Дьокуускай 1993с.
4. К.Д. Уткин Голосом живой природы Якутск 1993г.
5. Саха таабырыннара, эс хобьонноро, чабыр5ахтара Бичик Дьокуускай 2006с.
6. Г.А. Кирова Альптаах Аргыьым Бичик Дьокуускай 2000с.

7. Олоцхо тыла-эьэ Бичик Дьокуускай 1999с.
8. С.С.Шишигин Хомус тардыыта Покровскай 1994с.
9. М.З. Сивцева Оьуокай –саха уцкуутэ Дьокуускай 1993с.